

Η στάση του σώματος του μαθητή στη διδακτική διαδικασία και η επίδρασή της στη μάθηση

Ιωάννης Φύκαρης, Ραχήλ Κολτσίδα-Κοτινοπούλου,
Μαγδαληνή Μπάσιου

1. Εισαγωγή

Η στάση του σώματος του μαθητή αποτελεί αξιόλογο προς διερεύνηση αντικείμενο, καθώς δύναται να μελετηθεί υπό την οπτική της Κινητικής επιστήμης, η οποία παρουσιάζει σχέσεις αλληλεπίδρασης με την παιδαγωγική.

Ειδικότερα, η στάση του σώματος μελετάται ως «ουσιώδης παράγοντας της μη λεκτικής έκφρασης» (Βασιλείου, 2004: 178). Σύμφωνα με τον Birdwhistel, «κάθε είδους συμπεριφορά ενέχει μια επικοινωνιακή διερευνητική λειτουργία» (Birdwhistel, 1952 όπ. αναφ. στο Βασιλείου, 2004: 128). Το σημείο σύνδεσης της Κινητικής και της Παιδαγωγικής επιστήμης, αναδεικνύεται στη βάση της λογικής ότι «στη σύγχρονη μετα-νεωτερική αντίληψη η «διδασκαλία» ορίζεται ως επικοινωνιακό γεγονός» (Φύκαρης, 2010: 124). Ο Γκότοβος τονίζει ότι «η παιδαγωγική επικοινωνία είναι τελολογική» και ότι «η διδασκαλία (ως η επικοινωνία που εκδηλώνεται στην περίπτωση «μάθημα») δεν είναι παρά ένα μέσο για την επίτευξη στόχων του σχολείου» (Γκότοβος, 2002: 63).

Μια επιπλέον παράμετρος που αφορά στην παιδαγωγική επικοινωνία, αναδεικνύεται από την επιστημονική θέση ότι «η σχολική τάξη θεωρείται ως ένα *continuum*, ένα σύστημα από δομή χώρου και μια δομή σχέσεων, που αλληλεπιδρούν μεταξύ τους και διαμορφώνουν την τελική εικόνα των εκπαιδευτικών δρωμένων στο σχολείο» (Γερμανός, 1999 όπ. αναφ. στο Κωνσταντίνου, Πλείος 1999: 284- 299)¹.

Σχετικά με τη μη λεκτική όψη της επικοινωνίας, επιστημονικά πορίσματα επιβεβαιώνουν ότι το μεγαλύτερο μέρος της επικοινωνίας πραγματοποιείται μέσω της μη λεκτικής οδού² σε ποσοστό που αγγίζει το «90% της διαπροσωπικής επικοινωνίας...» (Wainwright, 1992 όπ. αναφ. στο Παπαδάκη-Μιχαηλίδη, 1998: 15). «Η μη λεκτική συμπεριφορά αναφέρεται στην εξωτερική του εσωτερικού μας κόσμου μέσω του σώματος» (Kendom, 1981 όπ. αναφ. Βασιλείου, 2004: 74).

¹ Στην ηλεκτρονική πηγή σ. 3

² Βλ. σχετικές αναφορές Παπαδάκη-Μιχαηλίδη Ε. (1998), *Η σιωπηλή γλώσσα των συναισθημάτων*, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα σ. 15

Παιδαγωγικές έρευνες διαπιστώνουν ότι η «μη λεκτική συμπεριφορά του εκπαιδευτικού συμβάλλει στην θετικότερη επικοινωνία εκπαιδευτικού και μαθητών και στην αποτελεσματικότητα της διδασκαλίας» (Βρεττός, 2003: 47). Επισημαίνεται ότι η συμπεριφορά των μαθητών δύναται να προκαλέσει «σημαντική και σχετικά μόνιμη» επίδραση στη συμπεριφορά των εκπαιδευτικών (Shernan, Cormier, 1974: 11 όπ. αναφ. Βρεττός, 2003: 117). Ωστόσο, «οι περισσότερες έρευνες εξετάζουν την επίδραση που ασκεί η συμπεριφορά του εκπαιδευτικού στους μαθητές και όχι το αντίστροφο» (Βρεττός, 2003: 117).

Αναφορικά με τις μορφές της μη λεκτικής επικοινωνίας, «οι κινήσεις και η στάση του σώματος αποτελούν αυθεντικότερη πηγή πληροφοριών από ό,τι η έκφραση του προσώπου», καθώς το υποκείμενο δύναται «να ελέγξει την έκφραση του προσώπου του, δεν κατορθώνει το ίδιο με τις κινήσεις και τη στάση του σώματός του» (Ekman & Friesen, 1967: 711, 1972: 353 όπ. αναφ. στο Βρεττός, 2003: 74). Πέραν της αυθεντικότητας των μη λεκτικών μηνυμάτων που εκπέμπονται μέσω της στάσης του σώματος, η νοηματοδότηση τους δεν είναι μια εύκολη διαδικασία, διότι τα μη λεκτικά σήματα μπορεί να έχουν πολλές ερμηνείες, καθώς «εντάσσονται σε ένα πολύπλοκο ιστό κοινωνικών δικτύων και συνδέονται δυναμικά τόσο με την κουλτούρα όσο και με το προσωπικό «μη λεκτικό ύφος» του κάθε ατόμου» (Burgoon, 1995 όπ. αναφ. στο Κούρτη, 2007: 19- 20).

Σχετική έρευνα αναφέρει ότι «η μη λεκτική συμπεριφορά των μαθητών στην αίθουσα διδασκαλίας περιορίζεται στο άνω μέρος του σώματος, λόγω της συγκεκριμένης θέσης του σώματος στο θρανίο» (Βασιλείου, 2004: 177).

Αναφορικά με την κίνηση του κεφαλιού επικρατούν οι εξής ερμηνείες: α. το σήκωμα του κεφαλιού και συγχρόνως οπτική επαφή δηλώνουν αυτοπεποίθηση, άμεση επαφή με το περιβάλλον, ετοιμότητα και προσοχή, (...), β. κλίση του επάνω μέρους του σώματος προς τα εμπρός δηλώνουν ενδιαφέρον, διάθεση για συμμετοχή στο διάλογο ή πρόθεση διακοπής του, γ. κλίση του κεφαλιού προς τα πλάγια και συγχρόνως οπτική επαφή δείχνουν αναποφασιστικότητα και αμφιβολία ή απωθητικά συναισθήματα, (...), δ. κάλυψη του προσώπου φανερώνει διάθεση για φυγή ή διακοπή της επικοινωνίας, ενώ κλίση του κεφαλιού προς τα κάτω συνειδητοποίηση της ενοχής, αποθάρρυνση ή ανασφάλεια, η. κινήσεις του κεφαλιού χωρίς οπτική επαφή ενδεχομένως σημαίνουν αβεβαιότητα ή αντιθετική διάθεση, αν και είναι δύσκολο να αποκωδικοποιηθούν» (Birdwhistel, 1973: 13 όπ. αναφ. στο Βρεττός, 2004: 76-77). Συμπληρωματικά, η Βασιλείου ταξινομεί τις κινήσεις του σώματος των μα-

θητών σε πέντε κατηγορίες, σύμφωνα με τις μορφές συμπεριφοράς που παρατηρήθηκαν κατά τη διάρκεια της έρευνας της.³

Πέραν της επικοινωνιακής διάστασης, το ζήτημα της στάσης του σώματος αφορά και την ιατρική πλευρά. Ως στάση σώματος αναφέρεται «ο τρόπος με τον οποίο συγκρατείται το σώμα ενάντια στη βαρύτητα κατά την όρθια, καθιστή θέση ή κατά τη βάδιση» (Nordmann, 2007 όπ. αναφ. στο Μωϋσιάδου 2013: 12). Σύμφωνα με τον Dr. Anthony Campell, για τη σωστή στάση σώματος ο μαθητής θα πρέπει να ακολουθήσει τις εξής στάσεις: «α) όρθια στάση, αλλά όχι υπερβολικά ευθυτενή με ανάλογη ρύθμιση της καρέκλας του γραφείου, β) τοποθέτηση αγκώνων σχηματίζοντας γωνία 90° με τους πήχεις των χεριών τοποθετημένοι παράλληλα προς το δάπεδο, γ) η απόσταση από την επιφάνεια εργασίας- επιφάνεια θρανίου- δεν θα πρέπει να είναι ούτε μικρή ούτε μεγάλη» (Campell, 2008: 8). Ακόμη ως σημεία προσοχής στην καθιστή στάση σώματος αποτελούν: «α. Τα πέλματα να παραμένουν κοντά και να ακουμπούν όλη την επιφάνεια τους στο πάτωμα, β. η καρέκλα που χρησιμοποιείται θα πρέπει να παρέχει καλή υποστήριξη πλάτης, όπως επίσης να έχει αρκετό χώρο ανάμεσα στο κάθισμα και την πλάτη για να τοποθετηθούν οι γλουτοί...» (Nordmann, 2007 · Bond, 2007 όπ. αναφ. στο Μωϋσιάδου, 2013: 19)

Σύμφωνα με τον Λευθερούδη οι αιτίες της λανθασμένης στάσης σώματος των μαθητών του ελληνικού σχολείου εντοπίζονται στα εξής: α. χρήση ίδιου μεγέθους καθισμάτων από μαθητές διαφορετικού ύψους και β. πολύωρη ακινησία. Συγκεκριμένα ο Λευθερούδης αναφέρει ότι «Δεν μπορεί ένα παιδί ύψους 1, 30 εκ. να καθίσει σωστά και αναπνευστικά για 6-7 ώρες καθημερινά στην ίδια καρέκλα, με το μαθητή ύψους 1,70 – 1,90 εκ. Επιβαρύνεται τόσο πολύ η μέση, που στη διάρκεια των 12 χρόνων της σχολικής ζωής, σε συνδυασμό με την ακινησία, λόγω των πολλών μαθημάτων, (...) , είναι σχεδόν βέβαιο ότι στις επόμενες δεκαετίες οι μαθητές θα έχουν έντονα προβλήματα με την πλάτη τους» (Λευθερούδης, 2009: 122).

2.0 Σκοπός και Μεθοδολογία Έρευνας

Σκοπό της παρούσας έρευνας αποτελεί η καταγραφή των στάσεων σώματος των μαθητών και η ανάδειξη της σημασίας των μη λεκτικών μηνυμάτων, που εκπέμπονται μέσω αυτής, για τον εκπαιδευτικό.

Οι επιμέρους στόχοι της έρευνας είναι οι εξής: α) Να ελεγχθεί η κυρίαρχη στάση του σώματος των μαθητών κατά τη διάρκεια της διδασκαλίας,

³ Βλ. σχετικά Βασιλείου, Κ. (2004). *Μη λεκτική επικοινωνία: Η σημασία της στη Διδακτική και Μαθησιακή Διαδικασία*, Διδακτορική Διατριβή, Ιωάννινα: Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης Ιωαννίνων σ. 177.

β) Να εντοπιστεί εκείνη η στάση του σώματος των μαθητών στη διάρκεια της διδακτικής διαδικασίας, που συμβάλλει στην επικοινωνιακή διαντίδραση των μαθητών, γ) Να αναδειχθεί ο ρόλος της διαρρύθμισης της τάξης για την συντελούμενη επικοινωνία μεταξύ των μαθητών, δ) Ναδειχθεί η κινητικότητα των μαθητών κατά τη διάρκεια της διδασκαλίας, ε) Να διερευνηθεί η ύπαρξη λανθασμένων στάσεων σώματος στους μαθητές και η επίδρασή της στη διδακτική διαδικασία.

Η έρευνα διεξήχθη σε ένα Δημοτικό Σχολείο του Νομού Ιωαννίνων, τον Νοέμβριο του 2012 και συμμετείχαν συνολικά 38 μαθητές και μαθήτριες (14 μαθητές-τριες από τμήμα της Α', 12 από τμήμα της Γ' και 12 από την Ε' δημοτικού). Η ερευνητική διαδικασία κινήθηκε στα όρια της μεθόδου της «Μελέτη Περίπτωσης». Κριτήριο επιλογής των μαθητών ήταν η ηλικιακή διαφορά των δύο ετών μεταξύ των μαθητών, ώστε τα υπό παρατήρηση υποκείμενα να εμφανίζουν, ανά ηλικιακή ομάδα, παρόμοια χαρακτηριστικά γνωστικής εξέλιξης. Το ερευνητικό δείγμα βρίσκεται στο στάδιο της λεγόμενης Συγκεκριμένης Λογικής Σκέψης (Piaget, 1966 όπ. αναφ. Elliott, Kratochwill, Littlefield-Cook & Travers, 2008: 80).

Αναφορικά με το είδος της έρευνας, πρόκειται για μελέτη περίπτωσης (Case Study). Με βάση το κριτήριο της ηλικίας, τα υποκείμενα κατηγοριοποιήθηκαν σε τρεις ομάδες, όπου μελετήθηκαν ως όλον (τρεις ξεχωριστές μελέτες περίπτωσης), με πρόθεση σύγκρισης των αποτελεσμάτων αναφορικά με την κινητικότητα.

2.1 Διαδικασία συλλογής δεδομένων

Αξιοποιήθηκε η μέθοδος της παρατήρησης η οποία διενεργήθηκε στο φυσικό χώρο των μαθητών (αίθουσα διδασκαλίας). Τα υποκείμενα προς παρατήρηση κατανεμήθηκαν ισάριθμα στον κάθε παρατηρητή (2 παρατηρητές). Ως όργανο συλλογής δεδομένων αξιοποιήθηκε το ακόλουθο φύλλο παρατήρησης και στο οποίο καταγράφονταν τα δεδομένα της παρατήρησης ανά 5 λεπτά (μέρος φύλλου):

Τάξη:	Μάθημα:	Διδακτική ώρα:				Κωδικός μαθητή/τριας :		
Χρόνος ανά 5 λεπτά	Δραστηριότητα	Κεφάλι	Κορμός	Πόδια	Χέρια	Όρθια στάση	Λόγος που σηκώθηκε ο μαθητής	Σημειώσεις
0-5						NAI OXI		

Πίνακας 1.

Σε κάθε μαθητή αντιστοιχούσε ένας κωδικός- αριθμός (ατομική παρατήρηση). Η 1^η στήλη αναφέρεται στο διδακτικό χρόνο, ο οποίος κατανέμεται ανά 5λεπτα. Στη 2^η στήλη, καταγράφεται η μαθησιακή δραστηριότητα που πραγματοποιείται τη συγκεκριμένη χρονική στιγμή. Ακολουθούν οι στήλες που αφορούν τη στάση του σώματος και έχουν τις εξής ονομασίες: α) «κεφάλι», β) «κορμός», γ) «πόδια» και δ) «χέρια». Η στάση του σώματος χωρίστηκε σε ζώνες σώματος (κεφάλι, κορμός, πόδια, χέρια) και παρατηρήθηκε τμηματικά, με στόχο τη γρηγορότερη καταγραφή των παρατηρήσεων. Οι εκφράσεις- δηλώσεις για τις ανωτέρω στήλες είχαν συμφωνηθεί από τους παρατηρητές, εκ των προτέρων. Ακολουθούν οι στήλες «Όρθια στάση» και «Λόγος που σηκώθηκε ο μαθητής». Η τελευταία στήλη αποτελούσε χώρο ελευθέρων σημειώσεων. Η παρατήρηση πραγματοποιήθηκε ως εξής: Α) 1 διδακτικό δίωρο στο μάθημα της Νεοελληνικής Γλώσσας για την Α' τάξη του Δημοτικού Σχολείου, 1 διδακτικό δίωρο στο μάθημα της Νεοελληνικής Γλώσσας για την Γ' τάξη του Δημοτικού Σχολείου και 1 διδακτικό δίωρο στο μάθημα της Νεοελληνικής Γλώσσας για την Ε' τάξη του Δημοτικού Σχολείου. Β) 1 διδακτική ώρα στο μάθημα των Μαθηματικών για την Α' τάξη του Δημοτικού Σχολείου, 1 διδακτική ώρα στο μάθημα των Μαθηματικών για την Γ' τάξη του Δημοτικού Σχολείου και 1 διδακτική ώρα στο μάθημα των Μαθηματικών για την Ε' τάξη του Δημοτικού Σχολείου

2.2 Ανάλυση δεδομένων έρευνας

Για την επιλογή στάσεων σώματος που θα έχρηζαν σκισσογράφησης, τέθηκαν δύο βασικά κριτήρια. Το πρώτο κριτήριο αφορά στη **συχνότητα** εμφάνισης μιας στάσης σώματος στο γενικό πληθυσμό. Για κάθε ζώνη σώματος (κεφάλι, κορμός, πόδια, χέρια) η δήλωση που συγκέντρωσε τη μεγαλύτερη αριθμητική καταγραφή ανά πέντε λεπτά, αποτελούσε στοιχείο σκισσογράφησης. Το δεύτερο κριτήριο αφορά στην **ιδιαιτερότητα** μιας στάσης σώματος, κατά περίπτωση, σε έναν μαθητή και προκαλεί προβληματισμό, λόγω της διαφοροποίησης της από την κυρίαρχη στάση σώματος.

Μετά την ολοκλήρωση της σκισσογράφησης, ακολούθησε η προσπάθεια νοσηματοδότησης των μη λεκτικών μηνυμάτων της στάσης σώματος των μαθητών. Μετρήθηκε, επίσης, ο αριθμός της εμφάνισης όρθιας στάσης του σώματος των μαθητών, ανά πέντε λεπτά, καθώς και η αιτία εμφάνισης της. Για τη διαμόρφωση της εικόνας περί κινητικότητας πέραν της όρθιας στάσης σώματος συνυπολογίστηκε και η ύπαρξη συνομιλιών μεταξύ των μαθητών.

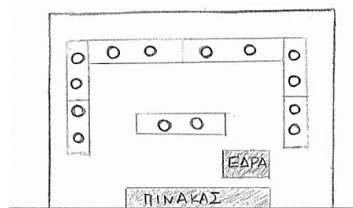
Περιορισμός της έρευνας: Το πλήθος των παρατηρήσεων δεν καθιστά δυνατή τη γενίκευση των αποτελεσμάτων. Εξάλλου, βασικό ζητούμενο της

παρούσας έρευνας, αποτελεί η ανάδειξη ενός λειτουργικού προϋδεασμού, για το προς διερεύνηση ζήτημα και παρακίνηση για παραπέρα έρευνα μια μελέτη.

3.0 Παρουσίαση και ερμηνεία ερευνητικών δεδομένων

Α' Τάξη

Διάταξη των θρανίων: Η διάταξη των θρανίων είναι σε σχήμα Π. Στο κέντρο του σχηματισμού είναι τοποθετημένο ένα θρανίο το οποίο λειτουργεί ως τεχνητό εμπόδιο καθώς παρακωλύει την επικοινωνία μεταξύ των μαθητών. Οι μαθητές που κάθονται στο θρανίο αυτό πιθανώς νιώθουν απομονωμένοι από το σύνολο της τάξης

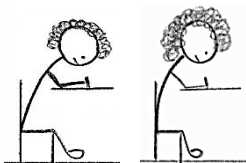

Σκίτσο 1

Στάσεις σώματος μαθητών⁴

Χρόνος: 0-25 λεπτά, Δραστηριότητα: προετοιμασία και έναρξη ορθογραφίας

5-10

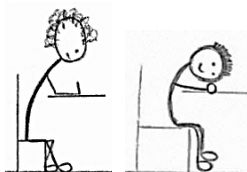
Σκίτσο 2. Σκίτσο 3.

10-15

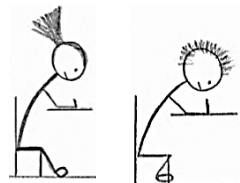
Σκίτσο 4.

15-20

Σκίτσο 5. Σκίτσο 6.

20-25

Σκίτσο 7. Σκίτσο 8.

Οι μαθητές προετοιμάζονται για τη δραστηριότητα της ορθογραφίας (0-5^ο λεπτό). Η **συμμετοχή** τους είναι εμφανής (Σκίτσο 2, 3, 5, 6, 7). Στο 10^ο - 15^ο λεπτό, η προσοχή διατηρείται καθώς τα βλέμματα είναι στραμμένα στην εκπαιδευτικό, αναμένοντας τη συνέχιση της διαδικασίας (σκίτσο 4). Μαθη-

⁴ Σε όλα τα σκίτσα η διαφορετικότητα των προσώπων γίνεται κυρίως για αισθητικούς λόγους της παρουσίασης, αλλά αποτελεί έκφραση της στάσης του σώματος της πλειονότητας των μαθητών της κάθε τάξης, που παρατηρήθηκαν

τής παρατηρείται να αδιαφορεί, γεγονός που εκδηλώνεται με το ακούμπισμα του κεφαλιού πάνω στα χέρια (σκίτσο 6)

Χρόνος: 25° -50° λεπτό, Δραστηριότητα: Ανάγνωση

30-35

Σκίτσο 9.

35-40

Σκίτσο 10.

Σκίτσο 11.

Σκίτσο 12.

40-45

Σκίτσο 13.

45-50

Σκίτσο 14.

Σκίτσο 15.

Οι μαθητές στο 25° -30° λεπτό παραδίδουν την ορθογραφία στην εκπαιδευτικό. Η **συμμετοχή** των μαθητών στην δραστηριότητα εκδηλώνεται είτε με διάβασμα (σκίτσο 9, 11) είτε με στροφή βλέμματος στο βιβλίο (σκίτσο 13, 15). Δείχνουν με το δάχτυλό τους το σημείο που διαβάζουν (τεχνική που χρησιμοποιείται στις μικρές τάξεις, με σκοπό την διευκόλυνση στην αποκωδικοποίηση των γραφημάτων σε φωνήματα, σκίτσο 11). Αξίζει να σημειωθεί ότι οι μαθητές που ολοκλήρωναν την ανάγνωση, ένιωθαν **αδιαφορία** που εκδηλώνονταν με ακούμπισμα χεριών στο πρόσωπο (σκίτσο 10, 12), χασμουρητό (σκίτσο 14) ή απομάκρυνση οπτικής επαφής από το βιβλίο (σκίτσο 12, 14)

Χρόνος: 50° -90° λεπτό, Δραστηριότητα: Γλωσσικές Ασκήσεις

50-60

Σκίτσο 16

Σκίτσο 17

60-70

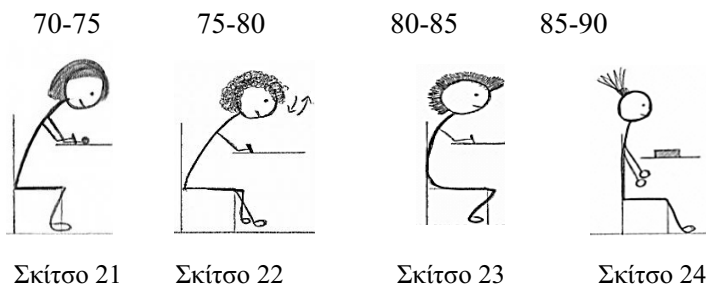
Σκίτσο 18

Σκίτσο 19

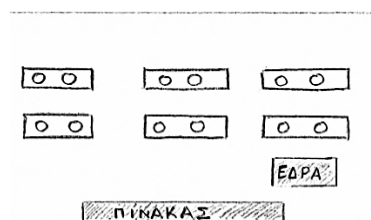
Σκίτσο 20

Η **συμμετοχή** στη μαθησιακή διαδικασία εκφράζεται με τη σιωπηρή ανάγνωση άσκησης και τη λύση των ασκήσεων (σκίτσο 16, 19, 20, 21, 22, 23). Η **προσοχή** των παραπάνω μαθητών εμφανίζεται είτε με τη διατήρηση του βλέμματος τους ή στο βιβλίο, ή στην εκπαιδευτικό ή σε κάτι που δείχνει η εκπαιδευτικός στον πίνακα (σκίτσο όπ. π.). Μια μαθήτρια φαίνεται να έχει σταματήσει τη διαδικασία επίλυσης της άσκησης (σκίτσο 17), εμφανίζοντας **παροδική έλλειψη προσοχής**. Ένας μαθητής παρατηρείται να τεντώνει τον κορμό του, κίνηση που συνιστά **προσωπική ενασχόληση** (σκίτσο 18). Στο 85° -90° λεπτό, οι μαθητές αναμένουν την έναρξη του διαλείμματος.

Γ' Τάξη

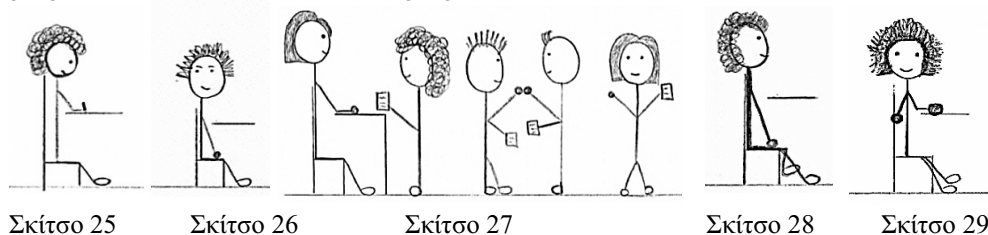
Διάταξη θρανίων: Η διάταξη αυτή εξυπηρετεί την δασκαλοκεντρική μέθοδο διδασκαλίας. Η επικοινωνία που μπορεί να υπάρξει μεταξύ των μαθητών είναι η δυαδική. Κυρίως προωθείται η ατομική εργασία του μαθητή ή η εργασία σε ομάδες δύο ατόμων.

Σκίτσο 25

Στάσεις σώματος μαθητών

Χρόνος: 0-25° λεπτό, **Δραστηριότητα:** προετοιμασία, εκτέλεση και διόρθωση ορθογραφίας

Από το 0-5° λεπτό, οι μαθητές προετοιμάζονται για την δραστηριότητα της ορθογραφίας. Παρατηρείται **συμμετοχή** των μαθητών στη διαδικασία (5° - 25° λεπτό, σκίτσο 25, 27). Κάποιοι έχοντας ολοκληρώσει την ορθογραφία μέχρι το 15° λεπτό, απομακρύνουν το βλέμμα από την εργασία (σκίτσο 26). Η διαδικασία της διόρθωσης διαρκεί 10 λεπτά (15°-25° λεπτό), κατά την οποία καταγράφεται **όρθια στάση** των μαθητών (σκίτσο 27), η οποία συνοδεύεται από συνομιλία και έντονη κίνηση. Η πειθαρχία διατηρείται, καθώς οι μαθητές σηκώνονται σε περιορισμένο αριθμό. Οι υπόλοιποι αναμένουν τη συνέχιση της διαδικασίας (σκίτσο 28) ή συνομιλούν μεταξύ τους (σκίτσο 29).

Χρόνος: 25°- 45° λεπτό, Δραστηριότητα: Ανάγνωση

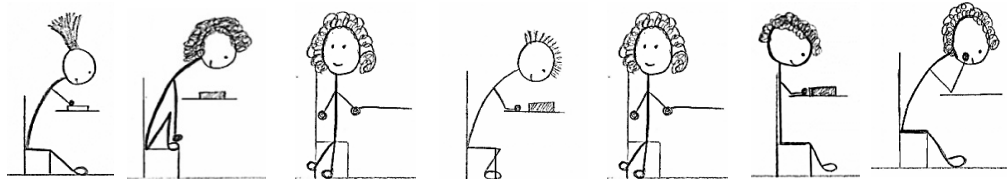
Χρόνος: 45° -50° λεπτό, Δραστηριότητα: Σιωπηρή ανάγνωση νέου μαθήματος

25-30

30-35

35-40

40-45

Σκίτσο 30
36

Σκίτσο 31

Σκίτσο 32

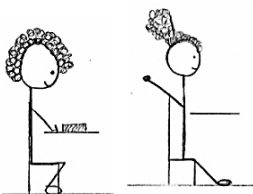
Σκίτσο 33

Σκίτσο 34

Σκίτσο 35

Σκίτσο

45-50

Σκίτσο 37

Σκίτσο 38

Η στάση του σώματος των μαθητών (σκίτσο 30, 31, 33, 35, 37) υποδηλώνει **συμμετοχή** στη διαδικασία της ανάγνωσης, η οποία διαρκεί 20 λεπτά (25°-45° λεπτό). Από 30°- 35° λεπτό, επικρατεί κινητικότητα μεταξύ των μαθητών, οι οποίοι συνομιλούν μεταξύ τους σιγανά, συμπεριφορά, η οποία αποδεικνύει **αδιαφορία** προς τα τεκταινόμενα (σκίτσο 32, 34).

Ακόμη, η **αδιαφορία** εκδηλώνεται με τοποθέτηση των χεριών στο πρόσωπο και αφηρημένο βλέμμα (σκίτσο 36). Η **συμμετοχή** των μαθητών ανακτάται στο 45° λεπτό, όταν ξεκινά νέα δραστηριότητα (σκίτσο 37), ενώ μια μαθήτρια τεντώνει τον κορμό ως ένδειξη **προσωπικής ενασχόλησης** (σκίτσο 38)

Χρόνος: 50° -70° λεπτό, Δραστηριότητα: Ανάγνωση νέου κειμένου από την εκπαιδευτικό και επεξεργασία του

50-55

Σκίτσο 39

55-60

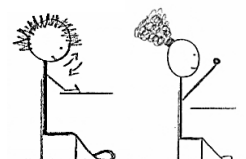
Σκίτσο 40

60-65

Σκίτσο 41

65-70

Σκίτσο 42

Σκίτσο 43

Η **συμμετοχή** των μαθητών εκδηλώνεται με παρακολούθηση της εκπαιδευτικού, υπογράμμιση βασικών σημείων του κειμένου (σκίτσο 40, 42) καθώς και με σήκωμα χεριού (σκίτσο 43). Κατά τη διάρκεια του 50^{ου} - 55^{ου} λεπτού, η καταγεγραμμένη στάση σώματος εγείρει **αμφιβολία για τη σαφήνεια του μη λεκτικού μηνύματος** που εκπέμπει (σκίτσο 39). Οι μαθητές φαίνεται να συμμετέχουν (ακούν την εκπαιδευτικό, κοιτούν στο βιβλίο) και ταυτόχρονα να αδιαφορούν (στήριγμα προσώπου στα χέρια). Παρόμοια **δυσκολία νοηματοδότησης του μη λεκτικού μηνύματος** παρατηρείται και στο 60° – 65° λεπτό (σκίτσο 41).

Χρόνος: 70° -90° λεπτό

Δραστηριότητα: Αντιγραφή ασκήσεων και επίλυση μιας άσκησης

70-75

Σκίτσο 44

75-80

Σκίτσο 45

80-85

Σκίτσο 46

85-90

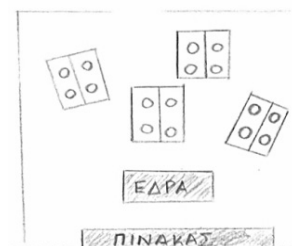

Σκίτσο 47

Η **συμμετοχή** των μαθητών εκδηλώνεται με την αντιγραφή ασκήσεων από τον πίνακα. Ωστόσο, κατά τη διάρκεια του (75° - 80° λεπτού), η πλειοψηφία των μαθητών παρατηρείται να **αδιαφορεί παροδικά** για τα τεκταινόμενα, κάτι που εκφράζεται με τη χαμηλόφωνη συζήτηση μεταξύ τους. Στη συνέχεια (80° -90° λεπτό), η **προσοχή** και η **συμμετοχή** στη διαδικασία ανακτάται με επίλυση της άσκησης (σκίτσο 46) και με βλέμμα στην εκπαιδευτικό καθώς και χέρια κάτω από το θρανίο (σκίτσο 47)

Για την Ε' τάξη

Διάταξη των θρανίων: Τα θρανία είναι τοποθετημένα αντικριστά ανά δύο, διασκορπισμένα στο χώρο. Η αίθουσα είναι μικρή με αποτέλεσμα να εμποδίζεται η κυκλοφορία των μαθητών. Η θέση της έδρας μπροστά από τον πίνακα παρακωλύοντας την οπτική επαφή των μαθητών με τον πίνακα. Η επικοινωνία και η συνεργασία μεταξύ των μαθητών είναι εφικτή.

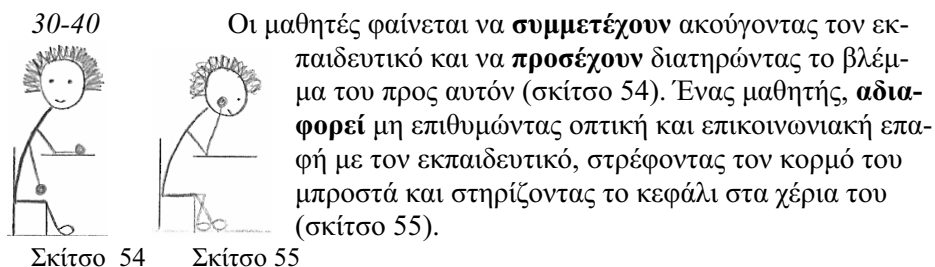
Εικόνα 3.

Χρόνος 0-30^ο λεπτό, Δραστηριότητα: Προετοιμασία για έναρξη μαθήματος και βιβλιοπαρουσίαση με βιντεοπροβολή

Οι μαθητές φαίνεται να παρακολουθούν με **προσοχή** την παρουσίαση του εκπαιδευτικού (σκίτσο 48, 50). Σε κάποιους μαθητές η **έλλειψη ενδιαφέροντος-αδιαφορία** εμφανίζεται από την αρχή της διαδικασίας (σκίτσο 49, 51). Η πλειοψηφία των μαθητών δείχνει **αδιαφορία** κατά το 20^ο -30^ο λεπτό που εκδηλώνεται είτε με το ακούμπισμα των χεριών στο πρόσωπο είτε με τη διακοπή της οπτικής επαφής με τον πίνακα (σκίτσο 52, 53).

Χρόνος: 30^ο -40^ο λεπτό, Δραστηριότητα: συζήτηση με τον εκπαιδευτικό

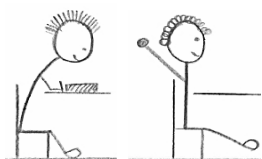

Χρόνος: 40^ο -55^ο λεπτό, Δραστηριότητα: Ανάγνωση κειμένου και ερωτήσεις

40-45

45-50

50-55

Σκίτσο 56 Σκίτσο 57

Σκίτσο 58

Σκίτσο 59

Σκίτσο 60

Σκίτσο 61

Σκίτσο 62

Οι μαθητές **συμμετέχουν**, παρακολουθώντας την ανάγνωση του κειμένου, σηκώνοντας χέρι για να απαντήσουν στις ερωτήσεις και αναζητώντας πληροφορίες στο κείμενο (σκίτσο 56, 58, 59, 60). Ένας μαθητής **τεντώνεται**, ένδειξη **προσωπικής ενασχόλησης** (σκίτσο 57). Στο 50-55^ο λεπτό, το ακούμπισμα των χεριών στο πρόσωπο, η απομάκρυνση του βλέμματος από τον εκπαιδευτικό (σκίτσο 61) καθώς και η στροφή του μαθητή προς κάποιον άλλο που τον απασχολεί (σκίτσο 62) είναι ενδείξεις **αδιαφορίας**.

Χρόνος 55^ο -65^ο λεπτό, Δραστηριότητα: Επίλυση γραπτής άσκηση

55-60

60-65

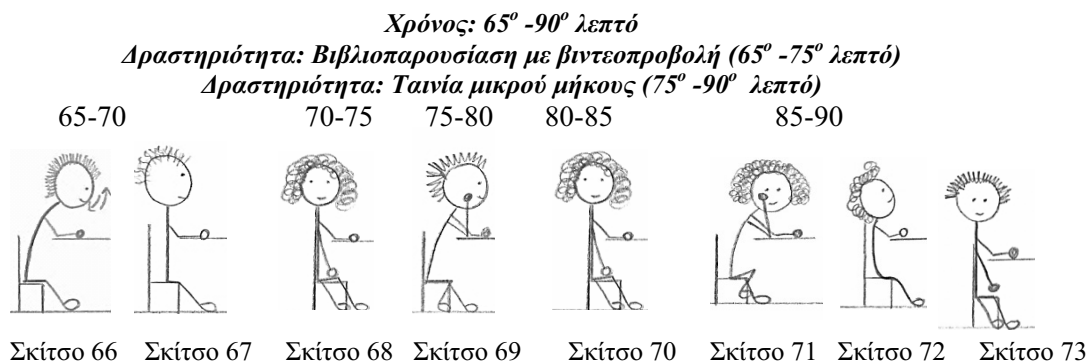

Σκίτσο 63

Σκίτσο 64

Οι μαθητές **συμμετέχουν** επιλύοντας την άσκηση (55^ο – 60^ο λεπτό, σκίτσο 63). Ωστόσο, εκδηλώνεται **αδιαφορία**, κατά τη διάρκεια του επόμενου πεντάλεπτου χρονικού διαστήματος με στροφή του κορμού και διάθεση για **συνομιλία** (σκίτσο 64).

Σε αυτό το χρονικό διάστημα, **τα ποσοστά της συμμετοχής μειώνονται**, ήδη από το πρώτο λεπτό (65°) με απομάκρυνση του βλέμματος από τη βιντεοπροβολή (σκίτσο 66,67) Στο 70° -80° λεπτό, φαίνεται να **ανακτάται η συμμετοχή** της πλειοψηφίας των μαθητών (σκίτσο 68, 70). χωρίς να εκλείπει η **αδιαφορία** (σκίτσο 69). Στο 80° – 85° λεπτό, η **αδιαφορία** των μαθητών είναι εμφανής με στήριγμα του προσώπου στο πρόσωπο (σκίτσο 71) και αφηρημένο βλέμμα (σκίτσο 72). Στο τελευταίο πεντάλεπτο, οι μαθητές φαίνεται να αναμένουν υπομονετικά τη λήξη του μαθήματος.

Κινητικότητα Μαθητών και Λανθασμένη καθιστή στάση σώματος μαθητών

Α' Δημοτικού: Υπάρχει έντονη δραστηριοποίηση των μαθητών στην αρχή της διδασκαλίας, η οποία μειώνεται σταδιακά, καθώς οι μαθητές προσαρμόζονται στο κλίμα της τάξης. Στο 25° -30° λεπτό, υφίσταται εκτόνωση της κινητικής ενέργειας με αποτέλεσμα να μην παρατηρηθούν σημαντικά ποσοστά, κατά τη διάρκεια της ανάγνωσης. Παρατηρείται ξανά, αύξηση στα 65 λεπτά, ως αποτέλεσμα συνεχούς διδασκαλίας. Οι λόγοι όρθιας στάσης σώματος δεν ήταν ουσιώδεις.

Γ' Δημοτικού: Διέφερε σε σχέση με την κινητικότητα των μαθητών της Α' Δημοτικού. Οι μαθητές δεν σηκώνονταν για άσκοπους λόγους. Στο 15°-20° λεπτό, παρατηρείται αυξημένη κινητικότητα λόγω της παράδοσης και διόρθωσης της ορθογραφίας στην έδρα της εκπαιδευτικού. Στο 35°- 40° λεπτό, καταγράφεται έντονη κινητικότητα, ενώ παραμένουν καθιστοί, πιθανώς λόγω της μη ύπαρξης απαιτούμενης προσοχής καθώς κάποιοι είχαν ολοκληρώσει την ανάγνωση.

Ε' Δημοτικού: Οι μαθητές διατηρούσαν σχετική ηρεμία και δεν παρουσίαζαν όρθια στάση σώματος, όταν κουράζονταν.

Στην πλειονότητα των υποκειμένων της έρευνας, παρατηρήθηκε λανθασμένη στάση σώματος που οφείλεται α) στην έλλειψη κατάλληλων καθισμάτων (μέγεθος) β) στη διαρρύθμιση της αίθουσας (κυρίως μαθητές Ε' δημοτικού) και γ) πολύωρη ακινησία λόγω των συντελούμενων μαθησιακών δραστηριοτήτων και δ) πιθανής ελλιπούς ενημέρωσης εκπαιδευτικών και μαθητών.

Όσον αφορά το μάθημα των Μαθηματικών διαπιστώθηκαν τα ίδια δεδομένα με το μάθημα της Νεοελληνικής Γλώσσας.

4.0 Καταληκτικές επισημάνσεις

Παρά το γεγονός ότι από την έρευνα δεν είναι εφικτό να εξαχθούν γενικεύσιμα δεδομένα, άλλωστε δεν ήταν αυτός ο σκοπός της, αναδύονται ενδιαφέροντα εξαγόμενα, τα οποία μπορούν να αποτελέσουν την αφετηρία επέκτασης της έρευνας για το προς μελέτη ζητούμενο. Συνοπτικά τα εξαγόμενα της παρούσας διερεύνησης είναι:

- ✓ Η στάση του σώματος του μαθητή μπορεί να υποδηλώσει τόσο την ψυχοπνευματική κατάσταση του μαθητή σε μια συγκεκριμένη χρονική στιγμή της διδακτικής διαδικασίας, όσο και τη γενικότερη ικανότητα μαθησιακής ετοιμότητας.
- ✓ Η στάση του σώματος του μαθητή συνιστά σημαντική πηγή μη λεκτικών μηνυμάτων και, ως εκ τούτου, θα ήταν ωφέλιμο να μελετηθεί περαιτέρω η ανατροφοδοτική σημασία της για την οργάνωση της διδακτικής και μαθησιακής διαδικασίας.
- ✓ Οι μαθητές της Γ' και Ε' Δημοτικού δεν απομακρύνονταν από τη θέση τους για άσκοπους λόγους από τη θέση τους, κάτι που συμβαίνει με τους μαθητές της Α' τάξης. Όταν οι μαθητές της Γ' τάξης ένωσαν κόπωση παρουσίαζαν έντονη κινητικότητα και όρθια στάση σώματος, σε αντίθεση με τους μαθητές της Ε' τάξης, οι οποίοι παρέμεναν στη θέση τους.
- ✓ Το μέγεθος των θρανίων οφείλει να συμβαδίζει με τις σωματικές αναλογίες των μαθητών.
- ✓ Γενικότερα, η στάση του σώματος του κάθε μαθητή μπορεί με έμμεσο τρόπο να πληροφορήσει τον εκπαιδευτικό του για την κατάσταση, στην οποία βρίσκεται η μαθητής τη συγκεκριμένη διδακτική στιγμή. Αρκεί, βέβαια, ο εκπαιδευτικός να έχει την κατάλληλη ενημέρωση αλλά και ετοιμότητα να αξιολογήσει και να ερμηνεύσει σωστά την όλη κατάσταση, κάτι για το οποίο χρειάζεται κατάλληλη εκπαίδευση αλλά και την ανάλογη επιμόρφωση.

Βιβλιογραφία

- Βασιλείου, Κ. (2004). *Μη λεκτική επικοινωνία: Η σημασία της στη Διδακτική και Μαθησιακή Διαδικασία*, Διδακτορική Διατριβή, Ιωάννινα: Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης Ιωαννίνων.
- Birdwhistel, R.L. (1952). *Introduction to kinesics: An annotated system for analysis of body motion and gesture*. Washington D.C.: Dept. of State, Foreign Service Institute
- Birdwhistel, R.L. (1970). *Kinesics and Context*. Philadelphia, Univ. of Pennsylvania Press
- Bond, M. (2007). *The new Rules of posture: How to sit, stand and move in the modern world*, Canada Healing Arts Press
- Βρεττός, Ι. (2003). *Μη λεκτική συμπεριφορά εκπαιδευτικού- μαθητή: άσκηση με μικροδιδασκαλία*, Αθήνα: Άτραπος
- Burgoon J., *Nonverbal signals*, στο: Knapp M. & Miller G., 1995 (eds), *Handbook of interpersonal communication*, Sage, Thousand Oaks
- Campell, A. (2008). *Πλάτη και μέση, απαντήσεις σε 100 ερωτήματα σας*, (μτφ. Δήμητρα Παπαδοπούλου). Αθήνα: Κλειδάριθμος.
- Γερμανός, Δ. (1999). «Ο χώρος ως παράγοντας σχολικής αποτυχίας», στο Κωνσταντίνου, Χ. και Πλειός, Γ. (επιμ.): *Σχολική αποτυχία και κοινωνικός αποκλεισμός*, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, σσ. 282-299 (Πρακτικά Συνεδρίου). Διαθέσιμο στο http://nrd02w3.nured.auth.gr/nuredvortal/files/17/1701/xwros_kai_sxoliki_apoti_xia.pdf, τελευταία προσπέλαση 9/07/2013.
- Γκότοβος, Α. (2002). *Παιδαγωγική αλληλεπίδραση. Επικοινωνία και κοινωνική μάθηση στο σχολείο*. Αθήνα: Gutenberg.
- Ekmann, P. & Friesen, W.V. (1967). Head and Body Cues in Judgement of Emotion. A Reformulation. In: *Perceptual and Motor Skills*, 24, 711
- Ekmann, P. & Friesen, W.V. (1972). Hand Movements. In: *Journal of Communication*, 22, 353
- Groddeck, N. & Wulf, Gh. (1980). *Die Schule als Feld sozialen Lernernd und als Konfliktfel*. In: Hornstein W., Bastine R. , Junker H. & Wulf Ch. (Hsg) Funkkolleg Q Beratung in der Erziehung 1, S. 177-248
- Kendon, A. (1981). *Nonverbal communication, interaction and gesture*, Selections of Semiotica, New York
- Κούρτη, Ε. (2007). *Η μη λεκτική επικοινωνία στο σχολείο*, Αθήνα: ΥΠΕΠΘ , Πανεπιστήμιο Αθηνών. Διαθέσιμο στο <http://repository.edulll.gr/edulll/retrieve/3228/934.pdf>, τελευταία προσπέλαση στις 22/ 02/2013
- Λευθερούδης, Θ. (2009). *Πρόληψη: Πόντοι στη μέση*. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Χριστοδουλίδη.
- Μωϋσιάδου Κ. (2013). *Στάση σώματος και Αισθητική*, (πτυχιακή εργασία), Θεσσαλονίκη: Αλεξάνδρειο Τεχνολογικό Ίδρυμα

- Nordmann, L.(2007). Professional Beauty Therapy: The official Guide to Level 3, London, *Thomson Learning*
- Παπαδάκη- Μιχαηλίδη Ε. (1998), *Η σιωπηλή γλώσσα των συναισθημάτων*, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Sherman T. & Cormier, W. (1974). An Investigation of the Influence of Student Behavior on Teacher Behavior. In *Journal of Applied Behav. Anal.*, 7, 11-20
- Φύκαρης, Ι. (2010). *Σύγχρονες διαστάσεις του διδακτικού έργου και ρόλου του εκπαιδευτικού: Όρια και δυνατότητες*, Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Αφοι Κυριακίδη.
- Wainwright, G.R. (1992). *Body language*. Hodder & Stoughton Educational.

Abstract

The aim of this study is the recording of student's postures and the highlighting of the importance of nonverbal messages, which are transmitted through this, for the teacher. The results the survey revealed that the dominant body position of students transmits messages that can function as feedback for the organization of teaching process and the pedagogic communication. The student's posture is affected by the size of couches, the layout of the classroom, the long immobility and the possible incomplete education for the proper posture. The mobility of students observed its downward trend as their age increased. In conclusion, it is assumed that the attitude of the student's posture, as a form of nonverbal communication and as part of good health, may affect the achievement of learning outcomes.

Ιωάννης Φύκαρης

Επίκουρος Καθηγητής Π.Τ.Δ.Ε Ιωαννίνων

Τηλ. 6973303185

E-mail: ifykaris@cc.uoi.gr

Ραχήλ Κολτσίδα- Κοτινοπούλου

Εκπαιδευτικός Π.Ε.

Τηλ. 2310 623208

E-mail: koltsidaraxil@gmail.com

Μαγδαληνή Μπάσιου

Εκπαιδευτικός Π.Ε.

Τηλ. 26830 24304

E-mail: m.basiou.20@gmail.com